

Müellif: Ömer Nasûhî Bilmen

Dergi: Beyânülhak

Tarih: 19 Cemâziyelevvel 1330

İslâmiyet; cemiyet-i beşeriyenin her türlü tekemmülât-ı mâddiyye ve maneviyyesini mütekemmil olduğundan her nev' ulûm ve fûnûnun tahsîlini emretmiş, beşeriyetin terakkiyât-ı fikriyyesini temin için elvâh-ı garrâ-yı kâinâtın mütâlaasını tavsiyeden geri durmamıştır. Ezcümle ilm-i hikmet vâsıtasıyla hakâyık-ı eşyâya ıttılâ müyesser olacağından Şâri'-i Mübîn hazretleri bir ilm-i celîl ile tezyîn-i zât edenlerin kadrini “بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ” nazm-ı şerîfiyle i'lâ buyurmuştur.

Risâlet-meâb Efendimiz dahî “بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ” emr-i nebevîsiyle ümmetlerini tahsîl-i hikmete teşvikte bulunmuşlardır. Ebû Osmân Mağribî der ki: Hikmet bir nûr-ı ilâhîdir ki ilhâm ile vesvesenin beynini temyîz ve tefrîk eyler.

Bir hakîm nazra-i hakîmânesini ecrâm-ı lâmia-i semâya atfeder. Mübdi'-i kâinâtın ne büyük olduğunu tefekkür eden gaşıyy-i mutlak hâline gelir. Gözlerini kemâl-i huzû' ile sâha-i zemîne ircâ eder. Kudret-i fâtıranın binlerce eser-i münevverini karşısında görür. Zümrüdîn çimenleri, dilnişîn çiçekleri müşâhede ederek bunların elvân-ı dilfirîbine, vaziyet-i dilpezîrine meftûn olur. Yaprakların üzerindeki berrak berrak jâlelerin parıltısını gördükçe meclûb-ı letâfet olarak ezvâk-ı rûhiyyeden mütehassıl bir hiss-i garîb ile ağlamaya başlar.

Hakîm-i şehîr Fahr-ı Râzî “بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ” nazm-ı şerîfinin tefsîrinde “بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ” hadîs-i şerîfi naklettikten sonra İmâm Alî'den rivâyeten der ki: Aleyhi ekmelü't-tahiyât Efendimiz geceleri kalktıkça ba'de'n-nüsûk çeşm-i lâhûtisini semâya nasb ederek “بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ” nazm-ı ilâhîsini okurlar idi.

Müfessir-i müşârunileyh diyor ki: Delâil-i tevhîd, delâil-i âfâk ve delâil-i enfüsten ibâret olmak üzere iki kısma münhasırdır. Lakin delâil-i âfâk daha acîb, daha azîmdir. Hatta “بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ بِقَدْرِ عِلْمِهِ عِلْمُكُمْ” âyet-i celîlesi de

bunu müeyyiddir. Nasıl bedî‘ ve azîm olmasın ki insân yalnız bir küçük bayrağın urûk-ı müteşa‘‘abe ve câzibe-i gazâiyyesine baktıkça hükm-i ilâhiyyeyi müşâhede eder, bir kudret-i bâliğanın eser-i sun‘-ı latîfi olduğunu idrâke muvaffak olur.

İşte kitâb-ı kâinâtı mutâlaa, âsâr-ı bedîa-i subhâniyyeyi tetebbu husûsunda en büyük rehber ilm-i hikmettir.

Seyyid Şerîf “العلم هو الحكمة” diye ilm-i hikmeti tarîf eylemiştir. Evet!.. İlm-i hikmet; kâinât-ı ulviyye ve süfliyyeden bahseder, insanı -kudret-i beşeriyye derecesinde- hakâyık-ı mevcûdeden haberdâr eyler. Hatta bütün mevcûdâtı yoktan var eden zât-ı Bârî’nin ulûhiyetinden bahsedecek kadar i’tilâ gösterir. Bu halde hikmet; ilâhiyyât ile mevcûdât-ı sâireden bâhis bir ilimdir, denilebilir. Mevcûdât-ı sâireden maksat; riyâziyyât, tabîiyyât, rûh, ahlâk gibi şeylerden ibârettir.

İlâhiyyât husûsunda hükemânın ehl-i şerîate nispetle pek aşağı bir mertebeye kaldıkları âzâde-i beyândır. Ancak Farabi, İbn Sina, Fahreddin gibi hükemâ-yı İslâmiyye şerîat-i garrâ sâyesinde hikmeti üç bâlâ-yı terakkîye is‘âd ederek felsefe-i hakîkiyyeyi meydana koymuşlardır.

İlâhiyyûnun reîsi Aristoteles’tir. Müşarunileyhin mektebine müntesip olanlar derlerdi ki: Cenâb-ı Allâh kadîm olduğu gibi ukûl, nüfûs, ecrâm-ı semâviyye, heyûlâ-yı anâsır dahî kadîmdir. Sübhânehû ve tekaddes hazretleri yalnız illet-i tesir itibârıyla cümlesinden mukaddem addolunur. Lâkin bunların bu gibi akvâl ve efkâr sahîfesi mütekellimûn hazarâtı tarafından edille-i muknia ile cerh olunarak “العلم هو الحكمة” medlûlünce hakîkat-i mesele tenvîr ve tahlîl olunmuştur.

Mutasavvîfîn: Husûsuyla İmâm Gazzâlî hazretleri der ki: Zât ve sıfât-ı ilâhiyyeden başka ezeli ve ebedî hiçbir şey yoktur. Eğer eşyâ kadîm ve ebedî olsa idi bütün kâinâtın kudret-i azîme-i sübhâniyye ile vücûd-pezi olduğu nasıl anlaşılabilirdi? Karşımızda parlayan şu mütelevvin şükûfelere bakalım, yapraklarının hâiz olduğu elvân-ı münevvere ne kadar latîf bir tarzda göze çarpıyor. Adeta bu renkler tabîi bir şey olup ziyâ-yı şems vâsıtasıyla vücûda geldiği anlaşılabilir. İşte bu bir misâl, anlaşılır ki Sâni‘-i Kerîm’in irâde ve meşîyyeti eşyâ-yı mevcûdenin fenâsına taalluk ettiği kevn dahî bütün mükevvenâtın sıfat-ı hudûs ile muttasıf

olup helâke maruz buldukları tezâhür eyleyecektir.

Hâsılı hikmetin ilâhiyyâta âit kısmını bihakkın ta'mîk ve tetkîk beşeriyet için mümkün değildir. Ulûm ve fûnûn ne kadar teâlî ederse etsin, efkâr-ı beşeriyye ne derece tenevvür eylesen eylesin yine insanların hakîkat-i ilâhiyyeyi idrâkten âciz kalacakları zarûrîdir.

Binâenaleyh:

□□□□□□ □□□□ □□□□□ □□

□□□□ □□□□ □□ □□□□ □□

□□□□ □□□□ □□ □□□□ □□ □□

□□□□ □□□□ □□ □□□□ □□□□

Beyitleriyle ilân-ı acz ederek hikmetin ilâhiyyâta âit kısmından bahsetmeyeceğim. Ancak bir mukaddime olmak üzere şunu arz edeyim ki mevcûdât iki kısma ayrılır: Kısım-ı evvel mevcûdât-ı maneviyyedir, bunlar ma'kûlâtta olmakla âsârının delâletiyle idrâk olunur, bu da iki nevidir. Nev'-i evvel mevcûd-ı kadîm gayr-i mahlûktur, zât-ı ehadiyyet gibi. Nev'-i sâni mevcûd-ı hâdis mahlûktur, rûh gibi. Kısım-ı sâni, mevcûdât-ı mâddiyyedir ki havâss-ı zâhire ile bililir.

İşte bu muhtasar makâlede mevcûdât-ı maneviyyeden bahsedilemeyeceği gibi mevcûdât-ı mâddiyyeden de bi't-tafsîl bahsetmek imkân hâricinde olduğundan yalnız azamet-i ilâhiyyeyi gösterir bazı mevâdd-i ilmiyyeye dâir malûmât vermek isterim.

Şöyle ki: Sâni'-i Hakîm hazretleri muktezâ-yı hikmet-i sübhâniyyesiyle pîşgâh-ı temâşâmızı nurlar içinde bırakan ecrâm-ı felekiyyeyi pek bedî' bir sûrette halk ve îcâd buyurmuştur. Bir kere gözlerimizi âsumâna ref' ederek Hallâk-ı cihânın ibdâ' buyurduğu avâlîme dikkat eylesen milyarlarca ecrâm-ı muzîe ve mustazîenin bir fezâ-yı gayr-ı mütenâhîde deverân etmekte, her birinin kendine hâs, muntazam bir âhenk ile neşr-i leme'ât etmekte olduğunu müşâhede eyleyiniz.

Bakınız!.. Erbâb-ı heyet ne diyor: Şu fezâ-yı bî-pâyânda gördüğümüz her kevkeb o kadar serî deverâna mâliktir ki bu sûrate nispetle bir top mermisi sükûnet hâlini irâe eder, bu sûrat

saniyede on bin tâ yüz bin metre kadar bir hareketten ibârettir. Dikkat edilince yıldızın başlıca iki kısma ayrılmış olduğunu görürüz. Bunlardan bir takımı seyyârelerdir ki Güneş'ten ziyâ alırlar, diğerk takımı ise sâbiteler olup kendi mihverlerinde deverân etmekte her biri bir âfitâb-ı münîr addolunmaktadır. Bunlar Küre-i Arz'a pek ba'îd bir mesâfede bulduklarından Güneş gibi arz-ı çehre-i envâr edemiyorlar.

Güneş nedir? Bir âlem-i nûr-ı enver-letâfettir. Güneş merkez-i âlemdir. Güneş kürevî bir cism-i muzîeden ibârettir. Hikmet-i tabîiyye der ki: Güneş'in neşreylediği ziyâ ile hayvânât, meâdin, nebâtât nemâ bulur, iktisâb-ı levn ve tarâvet eyler. "Güneş'in ziyâsı ne renktedir?" suâline beyazdır yahut zerrîndir diye cevap vermek kâfî mi? Elbette değildir. Çünkü Şems-i âlem-tâbın ziyâsı yalnız beyaza, yalnız sarıya münhasır olmayıp elvân-ı seb'adan mürekkep bulunmaktadır. Şöyle ki: Ziyâ-yı Şems müselles bir camdan muzlim bir hücreye aksettirilince hâiz olduğu elvân-ı asliyyeye "tayfü's-Şems" denilir. Uzunca bir hayal teşkîl eder. İşbu hayalden şu renkler göze çarpar: mâî, menekşe, çivit, yeşil, sarı, turuncu, kırmızı.

İşte ziyâ-yı Şems'i vücûda getiren şu elvân-ı muhtelifenin şöyle birbirinden ayrılmasına sebep bu renklerin başka başka mizâçta bulunmasındandır. Demek bu renkler yekdiğeriyle imtizâç etmiş birtakım menâbi-i münevvere olup müselles cam parçasının istimâliyle birbirinden ayrılır.

Şems: Seyyâre-i arzdan bir milyon iki yüz bin kere belki daha ziyâde büyük olduğu bugün heyet-i hendese ulemâsı tarafından beyân olunmaktadır. Bu cesâmetle beraber küremize mesâfesi uzak öyle yıldızlar vardır ki Güneş onlara nispetle bir cüz-i lâyetecezze' mesâbesinde kalır. Mamâfih fezânın vüsatine nazaran bu büyük büyük âlemler birer zerre bile addolunamazlar.

Mütekaddimîn hükemâ mükemmel ve muntazam âlât-ı rasadiyyeye mâlik olmadıklarından ecrâm-ı felekiyyenin bu kadar cesîm, bu kadar mütenevvi olduğuna vâkıf değildiler. Hükemâ-yı İslâmiyye ise Kurân-ı Azîmü's-şân sâyesinde bu bâbda pek büyük malûmâta destres olmuşlardır. Mülk-i ilâhînin ne kadar vâsî', ne kadar azamet-perver olduğunu Hazret-i Mevlânâ bakınız ne kadar güzel teşrîh ediyor:

□□□□□□ □□□□ □□ □□□□□□□□

كَمَرٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ

كَمَرٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ

كَمَرٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ

كَمَرٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ

كَمَرٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ كَرِيمٌ

Ecrâm-ı semâviyye içinde en ziyâde gözümüze çarpanlardan biri de Kamer'dir. Kamer, ne latîf-i cihân-nûrâniyettir! Tabîat-ı şâirâneyi okşayan mehtap geceleri letâfetçe, halâvetçe gündüzlere fâik değil midir? Öyle ise Kamer'den dahî biraz bahsedelim: Kamer küre-i Arz'dan kırk dokuz defa küçük bir küre olup bizzât nûrânî değildir. Sâir seyyâreler gibi Güneş'ten iktibâs-ı nûr eder. Kamer'in etrâf-ı Arz'da hareket-i intikâliyyesiyle kesbeylemekte olduğu hilâl, nısf dâire, tâm dâire şekillerine safahât-ı Kamer denilir. Kevâkib arasında küremize en yakın Kamer olduğundan Güneş gibi cesâmetli görünür. Yoksa Hurşid-i münîre nispetle bir nokta bile addolunamaz.

Biraz da nazarımızı kendi seyyâremize atfetmeyelim mi? Kendi me'vâ-yı latîfânemiz olan küre-i Arz nedir? Bu küre-i dilnişini tezyîn eden bu kadar bedâyi-i tabîat, bu kadar âsâr-ı ulviyet kimin îcâdıdır? İhtiyâcât-ı beşeriyemizi izâle eden bu kadar mahsûlât-ı mütenevvia, bu kadar avâtıf-ı celîle kimin ihsânıdır? Bunları düşünmeyelim mi? Bütün bu mevcûdâtın hâlıkı bulunan sübhânehu ve teâlâ Hazretlerini takdîs ile başımızı secde-i ubûdiyyete vazetmek lâzım değil midir?

Arz nedir mi dediniz? İşte arzedeyim: Arz ekser hükemâya göre sâir seyyârât gibi hareket-i dâimesiyle fezâda sâbih, devvâr bir küredir. Mamâfih kürevî olmakla beraber iki tarafı biraz basıkçadır. Fakat biz sâkin olduğumuz bu kürenin kısm-ı bakîsinden uzak bulunduğumuzdan eşyâ bize sâbit görünüyor ki bu da galat-ı hiss-i basardan neşet etmektedir. Zaten birçok yerde galat-ı his vâki olarak eşyâyı olduğu gibi göremeyiz. Ezcümle su içinde bulunan müstakîm çubuk, bir hatt-ı münkesir şeklini alır: Yukarıdan aşağı düşen bir katre, bir hatt-ı müstakîm irâe eder. Güneş ufukta buldukça büyük görünür. Vapurda bulunan bir adam sefîneyi sâbit, etrâfı müteharrik görür. İşte bunlar bütün galat-ı histen zuhûr ediyor.

Arzın kürevî olduğu kudret-i bâhire-i ilâhiyyeye daha ziyâde delâlet ettiğinden inkâra lüzûm yoktur. Zâten birçok ulemâ-yı İslâmiyye dahî arzın hareket ve küreviyyetine kâildirler.

Coğrafya-yı hükemâ, teşekkülât-ı Arz’dan bahsederek der ki: Yeryüzünde bulunan tilâl ve cibâl portakalın üzerindeki çıkıntıya girintiye müşâbih olduğundan küreliğine hâlel vermez. Arzın kürevî olduğu müteaddid delâil ile ispât olunabilir. Ezcümle: Kûsûf ve hûsûf alâimi, sabahleyin şû’â’-ı Şems’in ilk evvel zirve-i cibâli tenvîr eylemesi; deniz kenarında duruldukta uzaktan gelmekte olan bir sefînenin gösterdiği menâzır-ı muhtelifesi, bütün ırmakların, çayların denize mansıb olması, ecsâmı teşkîl eden zerrâtın küreviyyu’ş-şekil bulunması küreviyyet-i Arz’a birer delildir.

Mefâtihü'l-Gayb “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” âyet-i kerîmesinin tefsîrinde diyor ki: Bazı kimseler bu nazm-ı şerîf ile Arz’ın kürevî olmadığına istidlâl etmiş iseler de bu istidlâl zayıftır. Çünkü son derece cesîm olan bir kürenin her kıtası musattah imiş gibi görünür. Mantıku’t-Tayr’ın:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Beyitlerinde Arz’a sükûnet isnât bulunduğu dahî Arz’ın bâdi-i nazarda gayr-i müteharrik görülmesi itibârıyla olmalıdır. Velhâsıl hayât-ı uzviyye ve gayr-i uzviyyeden herhangiisine ihâle-i nazar edilecek olsa kudret-i ilâhiyenin olanca azametle mütecellî olduğu görülür. Ancak bizim gibi hakikat-i şahsiyyesini henüz idrâk edemeyen âcizler için utbe-i ulûhiyyete cebîn-sâ-yı tazarru olarak:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

demekten başka çare yoktur.

Hazırlayan: Seyfullah Gümrük

Editör: Furkan Yalçınkaya

Link: http://isamveri.org/pdfosm/D00524/1328_157/1328_157_BILMENON.pdf